

UDK: 27-246:304.9Supsidijarnost
Pregledni članak
Primljeno: 14. 4. 2008.
Prihvaćeno: 11. 7. 2008.

NAČELO SUPSIDIJARNOSTI U NOVOM ZAVJETU

Mario CIFRAK

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
mario.cifrak@ofm.hr

Sažetak

Govor o supsidijarnosti u Novom zavjetu polazi od zajednice koju je Krist ustanovio, a to je Crkva. Imamo u vidu zahtjeve načela supsidijarnosti prema kojima je riječ o pomoći koju pruža zajednica pojedincu ili »više« društvo »nižoj« zajednici. Isusov govor o Crkvi upozorava na sukob među braćom, gdje nakon neuspjelog mirenja između dvojice i kasnijeg uključivanja još jednoga ili dvojice svjedoka intervenira zajednica (usp. Mt 18,15-18). Rimsko je Carstvo društveno-povijesni okvir širenja kršćanstva. Kakav je odnos službene rimske vlasti prema kršćanstvu možemo pratiti na Pavlovu primjeru kad se on, optužen od Židova, pojavljuje u Korintu pred Galionom (usp. Dj 18,12-17). Zahvaljujući vjerojatno *senatus consultum* iz 35. g. posl. Kr., Rim pokazuje svoju tolerantnost oslobodivši Pavla. Ali i sam suživot kršćana pokazuje razlike i napetosti do kojih je zbog toga dolazilo. Već se u samom početku nastaje problem brige o helenističkim udovicama (usp. Dj 6,1-7), a o njihovu statusu govori i Pavao u 1 Tim 5,3-16. Rješenje je u ustanovi nove službe sedmorice koja bi se brinula o udovicama (usp. Dj 6,3). Prema pastoralnoj poslanici brigu o »pravim« udovicama treba preuzeti Crkva, a o onima koje ne pripadaju takvima treba skrbiti neka ženska osoba iz zajednice.

Ključne riječi: supsidijarnost, Novi zavjet, Crkva, Isus, rimska vlast, sedmorica, udovice.

Problematika

M. Mirilli¹ tvrdi da načelo supsidijarnosti ima dva bitna korijena: prvenstvo ljudske osobe i njezinu društvenu narav. Ti korijeni zahtijevaju da:

1. zajednice imaju kao jedinu svrhu pružiti pomoć (*subsidiium*) pojedincima u prihvaćanju osobne odgovornosti za vlastito samoostvarenje osiguravajući im nužne uvjete: svaki čovjek i svaka zajednica ima autonomiju i vlastita prava koje država mora priznati, štititi i promicati;

2. tzv. »viša« društva postoje kako bi pružila pomoć tzv. »nižim« zajednicama, ne povrjeđujući ih, nego poštujući njihovu narav, njihove zadaće, angažirajući se na uklanjanju njihovih nedostataka te na njihovu emancipiranju;

3. načelo vrijedi za bilo koje društvo, i ako se traži da bude preciznije, određeno je i specificirano u funkciji naravi svake pojedine zajednice i povijesnih okolnosti u kojima se ona nalazi i živi.

Prema ovim zahtjevima M. Mirilli zaključuje da načelo supsidijarnosti ima, s obzirom na odnos osoba – društvo, ulogu regulacije koja vodi uklanjanju apsolutnog monizma u bilo kojoj društvenoj instituciji i vrjednuje društveni pluralizam kao put ostvarenja osobnog i zajedničkog dobra.

S obzirom na ovo načelo i specifičnost novozavjetne literature, osobito različitosti s obzirom na *genera litteraria*, polazimo od zajednice koju je Krist ustanovio, a to je zajednica onih koji vjeruju u Krista – Crkva. Imamo u vidu načelo supsidijarnosti u Crkvi. Što o tome kaže Isus? U Matejevu evanđelju od pomoći nam je Isusov govor o Crkvi (Mt 18).

Poslije Uskrsa, odnosno Duhova, učenici su se našli u »novim« povijesnim i društvenim (ne)prilikama. Djela apostolska pokazuju nam da su neki Židovi povjerovali u Isusa. Među Židovima bilo je farizeja, svećenika i Helenista (usp. Dj 6-7; 15).² Oni su i dalje išli u Hram i nastojali za Isusa pridobiti svoje sunarodnjake, a kasnije i pogane. Tako se kršćanstvo počelo širiti vrlo brzo osobito zahvaljujući Pavlu. To je izazivalo bijes Židova koji su mu se pokušavali suprotstaviti uz pomoć rimskih vlasti. Kako je Pavao s time izlazio na kraj i je li uspio obraniti kršćanstvo? O tome nam osobito svjedoči Pavlov boravak u Korintu (usp. Dj 18,1-17).

Ali i sam suživot kršćana pokazuje razlike i napetosti do kojih je zbog toga dolazilo (usp. npr. Gal 2; Dj 15). Već u samom početku nastaje problem brige o heleinističkim udovicama (usp. Dj 6,1-7), a o njihovu statusu govori i Pavao u 1 Tim 5.

¹ Usp. Maurizio MIRILLI, *Solidarietà e sussidiarietà nella dottrina sociale della Chiesa: implicazioni reciproche*, u: <http://www.gliscritti.it/approf/2006/papers/mirilli01.htm>.

² Usp. Frédéric MANNNS, *Pour lire la Mishna*, Jerusalem, 1984., 55.

1. Isus i načelo supsidijarnosti

U Mt 18,15-18 govori se o mogućem grijehu protiv brata, koji treba uzajamno otkloniti. Ako taj koji je sagriješio ne poslušati ukor onoga protiv kojeg je sagriješio, onda uvrijeđeni treba uzeti još jednoga ili dvojicu. Ne poslušati li ni njih, uvrijeđeni se treba obratiti Crkvi. Dakle, u krajnjoj liniji Crkva je ona koja pruža pomoć ili daje pravorijek u situaciji koja se nije mogla uspješno razriješiti među samom braćom. Tek nakon njezina ukora govori se o neposlušnom bratu kao poganinu i cariniku. Taj Matejev tekst dio je Isusova govora o Crkvi. Teme su toga govora: svađa učenika zbog položaja (rr. 1-5), upozorenje na mogućnost zavođenja (rr. 6-9), radost zbog spasenja izgubljenoga (rr. 10-14), stav prema bratu koji je sagriješio (rr. 15-18), molba u ime Isusovo (rr. 19-20), spremnost na opraštanje (rr. 21-22) i prisposodba o nemilosrdnom sluzi (rr. 23-35).³

1.1. Egzegeza: Mt 18,15-18

Ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ [εἰς σὲ] ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε ἔλεγγξον αὐτὸν μετὰ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου. ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου.¹⁶ ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἔτι ἓνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα.¹⁷ ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπέ τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης.¹⁸ Ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένα ἐν οὐρανῶ, καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένα ἐν οὐρανῶ.

Ako sagriješi tvoj brat protiv tebe, idi i pokaraj ga nasamo. Ako te poslušati, stječeš brata.¹⁶ Ako te ne poslušati, uzmi sa sobom još jednoga ili dvojicu, *neka na iskazu dvojice ili trojice svjedoka počiniva svaka tvrdnja*.¹⁷ Ako ni njih ne poslušati, reci Crkvi. Ako pak ni Crkve ne poslušati, neka ti bude kao poganin i carinik.¹⁸ Zaista, kažem vam, što god svežete na zemlji, bit će svezano na nebu; i što god odriješite na zemlji, bit će odriješeno na nebu.

r. 15 Ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ [εἰς σὲ] ὁ ἀδελφός σου »Ako sagriješi tvoj brat protiv tebe« eventualna je pogodbena rečenica.⁴ Pogodba se u takvim rečenicama izvršava jedanput i to u budućnosti. Dakle, mogli bismo ju prevesti: ako bude sagriješi tvoj brat ili ako sagriješi tvoj brat. U zagradama je tekstualna

³ Usp. Alexander SAND, *Das Evangelium nach Matthäus*, Regensburg, 1986., 364-365.

⁴ Usp. August MUSIĆ – Nikola MAJNARIĆ, *Gramatika grčkoga jezika*, Zagreb, 1961., 225.

varijanta »protiv tebe«. ⁵ Razlika je ispuštanja te tekstualne varijante u tome gleda li se na grijeh općenito ili na grijeh prema određenoj osobi. U čemu bi bio taj grijeh? Glagol ἀμαρτάνω pokazuje da se radi o teškom grijehu koji je promatran iz aspekta zajednice. ⁶ Takvo je židovsko shvaćanje u kojem je grijeh svaka povrjeda zajednice i pojedinog njenog člana (usp. Lev 19,17-18). Grješnika treba javno ukoriti (כָּסוּ) jer se ogriješio o solidarnost. Grčki jezik za to ima glagol ἐλέγχω i to u značenju »iznijeti krivnju na vidjelo« ili »na krivnju staviti svjetlo istine«. Riječ je tada o razgovoru koji brata dovodi k istini. A taj se razgovor vodi μεταξύ σου και αὐτοῦ μόνου »između tebe i jedino njega«. ⁷ Uvrjeditelj i uvrijeđeni upućeni su na zajednički razgovor. Uvrjeđeni treba uvrjeditelja dovesti k istini u četiri oka. Koji je rezultat tog bratskog razgovora? Nije izvjestan nego je riječ o eventualnoj pogodbi koja se ponovno izvršava u sadašnjosti: kad god te poslušša, stekao si brata. Onaj koji je pokušao razgovarati s uvrjediteljem stekao je brata kad god uvrjeditelj poslušša njegov poziv, odnosno opomenu. Da pojasnimo. Kad se dogodi da uvrjeditelj poslušša, onda ta eventualnost događaja ukazuje na to da taj njegov posluš ne mora biti odmah gotova stvar. Očito mu se daje vremena da uvidi svoj grijeh i razloge koje iznosi onaj koji je uvrijeđen. Glagol κερδαίνω upućuje na to da kad god uvrjeditelj poslušša, to za posljedicu ima nastanak bratstva između uvrjeditelja (koji tada uvrijeđenom postaje kao brat) i uvrijeđenoga. Takvo je stjecanje brata ravno stjecanju cijelog svijeta (usp. Mt 16,26) ili dvostrukom umnožavanju vlastitih talenata (usp. Mt 25,16-17).

r. 16 – I ovaj redak započinje eventualnom pogodbenom rečenicom: ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ »ako te ne poslušša«, kojom se izražava pogodba jedanput u budućnosti. Riječima »ako te ne bude poslušao«, misli se na uvreditelja ako u budućnosti ipak ne poslušša govor uvrijeđenoga i njegovo pokazivanje istine, tada uvrijeđeni mora sa sobom uzeti dvojicu ili trojicu svjedoka. Zašto? Slično mjesto imamo i u starozavjetnom tekstu Pnz 19,15: »neka presuda (heb. רִבּוֹת) počiva na iskazu dvojice ili trojice svjedoka«. U prijevodu LXX nalazimo: πᾶν ἑῆμα. Dakle, na iskazu dvojice ili trojice koji su uzeti kao svjedoci treba počivati svaki govor. Dvojica ili trojica moraju pomoći voditi razgovor koji je uvrijeđeni već obavio, tj. i oni moraju razgovorom uvrjeditelja dovesti k istini.

⁵ Usp. Bruce M. METZGER, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, Stuttgart, 1994., 36.

⁶ Usp. Massimo GRILLI, *Lektüre von Mt 18 als Kommunikationsprozess*, u: *Gottes Wort in menschlicher Sprache. Die Lektüre von Mt 18 und Apg 1 – 3 als Kommunikationsprozess*, Stuttgart, 2004., 81.

⁷ Budući da se taj razgovor vodi između uvrjeditelja i njegova brata jasno je da je opravdano čitanje »protiv tebe«. Ne može intervenirati bilo tko, nego samo onaj koji je uvrijeđen.

r. 17 – Neizvjesnost kako će se ponijeti uvrjeditelj izražena je eventualnom pogodbenom rečenicom jedanput u budućnosti: ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν »ako ni njih ne poslušā«. Pretpostavlja se negativan ishod. Ako uvrjeditelj bude prečuo pozvane svjedoke, ne ostavlja mu se mogućnost da razmisli, nego eventualni negativni odgovor treba javiti Crkvi (zajednici). Misli se na mjesnu kršćansku zajednicu. Ta se neizvjesnost pojačava opet eventualnom pogodbenom rečenicom jedanput u budućnosti: ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ »ako pak ni Crkve ne poslušā«. I ovdje se pretpostavlja negativan ishod. Ako uvrjeditelj bude prečuo Crkvu (zajednicu), takvo negativno reagiranje na govor Crkve dovodi do toga da uvrjeditelj u odnosu spram uvrijeđenoga bude kao poganin i carinik.

Što to znači »biti kao poganin i carinik«? Pogani pozdravljaju samo svoju braću i u molitvi blebeću (usp. Mt 5,47 i 6,7). Carinici ljube samo one koji njih ljube. Isus jede s njima i njihov je prijatelj. Obrate li se, pretječu nas na putu u kraljevstvo Božje (usp. Mt 5,46; 9,10-11; 10,3; 11,19; 21,31-32). Sigurno da uspoređivanje s poganinom znači svojevrsno isključenje iz »bratstva«, iz zajednice. Dok usporedba s carinikom pokazuje da brat, uvreditelj, iako isključen, ima šanse vratiti se i preteći ostale na putu u kraljevstvo Božje jer sam Isus želi da se jedan takav vrati (usp. također 18,10-14).⁸

r. 18 – Taj redak ima svoju najbolju paralelu u Mt 16,19: »Tebi ću dati ključeve kraljevstva nebeskoga, pa što god svežeš na zemlji, bit će svezano na nebesima; a što god odriješiš na zemlji, bit će odriješeno na nebesima«. Tu se Isus izravno obraća Šimunu Petru. Razlika je s obzirom na naš tekst i u tome što se ondje govori i o »ključevima kraljevstva nebeskog« koje Isus povjerava samo Petru. Iz ovoga retka, kao i citirane paralele, treba usporediti relaciju: Šimun Petar – zajednica (Crkva) i to u paru glagola: svežeš (svezete), bit će svezano – odriješiš (odriješite), bit će odriješeno. Svezati (δέω) i odriješiti (λύω) ima pravno značenje ratificiranja i poništenja nekog ugovora ili odluke, tj. odluke Crkve o valjanosti isključenja brata koji je sagriješio, a nije poslušao zajednicu.⁹ Ali se vidi i moć te iste zajednice da tu odluku poništi i da takvom bratu omogućiti povratak u zajednicu. Razlika između našega teksta i onoga koji govori o Šimunu Petru sastoji se u tome da je ovdje riječ o proceduri ukora grješnika i njegova eventualnog isključenja iz konkretne zajednice, a Šimun Petar ima

⁸ Drukčije Kun-Chun WONG, *Interkulturelle Theologie und multikulturelle Gemeinde im Matthäusevangelium. Zum Verhältnis von Juden- und Heidenchristen im ersten Evangelium*, Freiburg – Göttingen, 1992., 75: »Dvostruka formula u 18,17 oslovljava dvije skupine kršćana koje se mogu razlikovati, Židovi i oni iz poganstva, koji su isključeni iz zajednice jer su sagriješili protiv odlučujućih etičkih načela.«

⁹ Usp. također Peter DSCHULNIGG, *Petrus im Neuen Testament*, Stuttgart, 1996., 42-43.

opću vlast, dakle ne precizira se konkretan slučaj koji bi ga u izvršenju vlasti ograničavao, dok se u Mt 18 točno zna da se ta vlast zajednice odnosi na slučaj brata koji se ogriješio o subrata.

2. Prva kršćanska zajednica i načelo supsidijarnosti

Prva kršćanska zajednica može se promatrati *ad extra* i *ad intra*. Želimo vidjeti kakav je status kršćanstvo imalo u Rimskom Carstvu (*ad extra*). Je li odnos Rimljana prema kršćanstvu bio tolerantan? Jesu li razumjeli da se radi o nečem novom na religijskom planu ili su kršćanstvo doživljavali kao dio židovstva? S obzirom na našu temu supsidijarnosti, postavljamo pitanje je li Rimsko Carstvo pomagalo, pogodovalo razvoju kršćanstva i jesu li kršćani imali pravo na određenu pomoć ili zaštitu rimskih vlasti?

Također su važna pitanja koja su vezana za život same kršćanske zajednice (*ad intra*). Valja razjasniti što je jezična barijera značila za širenje radosne vijesti, prije svega prema helenističkom okruženju s obzirom da iz semitskog mentaliteta dolaze prvi navještaji kršćanstva i prelaze granice židovstva. Naime suživot kršćana Židova, pa i samih judeokršćana koji su dolazili iz dijaspore, kao i kršćana koji su dolazili iz poganstva bio je često prožet napetostima i velikim problemima. Tko pomaže u rješavanju takvih slučajeva? Vidimo da u Dj 6,1-7 vrijedi pravilo prema kojem oni koji se žale, a to su Helenisti ili judeokršćani iz dijaspore, postaju briga cijele zajednice. Dakle, u zajednici ima obespravljenih ili onih koji se osjećaju zapostavljenima. Jesu li oni briga cijele Crkve ili postoji tzv. »socijalna mreža«, tj. prepuštanje brige nižim strukturama? I mogu li pojedinci računati na pomoć cijele Crkve kada im to zatreba?

2.1. Politika rimskih careva

Kako kršćanska zajednica živi *ad extra*, pokazuje se na tekstu Dj 18,12-17 koji stavlja kršćanstvo u odnos prema rimskoj vlasti. Radi se o optužbama protiv Pavla što se ne bi bilo dogodilo da se u »prokazivanje« nisu umiješali Židovi (usp. Dj 18,12). Optužen je Pavao da propagira protuzakonito štovanje Boga. A. Popović navodi mišljenje prema kojemu bi Židovi za tu optužbu našli uporište u činjenici da je Pavao iako Židov izišao izvan zakonskih okvira židovske religije i da njegov nauk nije u okviru onoga što se zove *religio licita*.¹⁰

¹⁰ Usp. Anto POPOVIĆ, Apostol Pavao i Židovi (Od 1 Sol 2,14-16 do Rim 9-11), u: Mario CÍFRÁK (ur.), *O kraljevstvu nebeskom – novo i staro*, Zagreb, 2001., 300, bilj. 25.

2.1.1. Egzegeza: Dj 18,12-17

Γαλλίωνος δὲ ἀνθυπάτου ὄντος τῆς Ἀχαΐας κατεπέστησαν ὁμοθυμαδὸν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Παύλῳ καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἐπὶ τὸ βῆμα ¹³λέγοντες ὅτι παρὰ τὸν νόμον ἀναπείθει οὗτος τοὺς ἀνθρώπους σέβεσθαι τὸν θεόν. ¹⁴μέλλοντος δὲ τοῦ Παύλου ἀνοίγειν τὸ στόμα εἶπεν ὁ Γαλλίων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· εἰ μὲν ἦν ἀδίκημά τι ἢ ῥαδιούργημα πονηρὸν, ὧ Ἰουδαῖοι, κατὰ λόγον ἀν' ἀνεσχόμεν ὑμῶν, ¹⁵εἰ δὲ ζητήματά ἐστιν περὶ λόγου καὶ ὀνομάτων καὶ νόμου τοῦ καθ' ὑμᾶς, ὄψεσθε αὐτοὶ· κριτῆς ἐγὼ τούτων οὐ βούλομαι εἶναι. ¹⁶καὶ ἀπήλασεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ βήματος. ¹⁷ἐπιλαβόμενοι δὲ πάντες Σωσθένην τὸν ἀρχισυνάγωγον ἔτυπτον ἔμπροσθεν τοῦ βήματος· καὶ οὐδὲν τούτων τῷ Γαλλίῳ ἐμελεν.

Ali dok je Galion bio prokonzul Ahaje, navališe Židovi jednodušno na Pavla, dovukoše ga u sudnicu ¹³i rekoše: »Ovaj potiče ljude da protiv Zakona štuju Boga.« ¹⁴Pavao samo što nije zaustio kadli Galion reče Židovima: »Da je posrijedi zločin kakav ili nedjelo opako, saslušao bih vas, Židovi, kako je pravo; ¹⁵je li pak raspra o riječi i imenima i o nekom vašem Zakonu, providajte sami; u tome ja ne želim biti sudac.« ¹⁶I otpremi ih iz sudnice. ¹⁷A oni svi pograbiše nadstojnika sinagoge Sostena i stadoše ga šibati pred sudnicom. Galion nije za to ništa mario.

Prokonzulovo je ime ustvari bilo Marcus Annaeus Novatus.¹¹ Otac mu je bio Lucius Annaeus Seneca koji je bio rimski *eques* i *rethor*, a brat Lucius Annaeus Seneca rimski filozof i Neronov tutor. Uzeo si je ime Lucius Junius Gallio po senatoru i retoru Luciju Juniju Galionu koji ga je adoptirao. Prema delfskom natpisu,¹² vjerojatno je Galion bio prokonzul senatorske provincije Ahaje od srpnja 51. g. posl. Kr. Završio je svoju službu prije vremena, kako doznajemo od njegova brata: »In Nomentanum meum fugi -- quid putas? urbem? immo febrem et quidem subreptem; iam manum mihi iniecerat. Medicus initia esse dicebat motis venis et incertis et naturalem turbantibus modum. Protinus itaque parari vehiculum iussi; Paulina mea retinente exire perseveravi. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui cum in Achaia febrem habere coepisset, protinus navem escendit clamitans non corporis esse sed loci morbum«

¹¹ Usp. Joseph A. FITZMYER, *The Acts of the Apostles. A New Translation with Introduction and Commentary*, New York – London – Toronto, 1998., 628.

¹² Riječ je o Klaudijevu pismu Galionu. Usp. Thomas CORSTEN, *Inschriften/Epigraphik, u: Neues Testament und Antike Kultur. Band 1: Prolegomena – Quellen – Geschichte*, Neukirchen – Vluyn, ²2004., 128.

(Seneca, *Epist.* 104,1).¹³ U odnosa rimskih careva prema kršćanima, o čemu nalazimo odjeke u tekstovima Novog zavjeta, pronalazimo načelo supsidijarnosti, tj. političkog nemiješanja u stvari koje bismo mogli, s Galionom, nazvati »raspra o riječi i imenima i o nekom vašem Zakonu« (r. 15). To Židovi sami trebaju providjeti (ὄψεσθε αὐτοί) i u tome prokonzul ne želi (οὐ βούλομαι) biti sudac. Pavla su Židovi optužili pred Galionom da potiče ljude na štovanje Boga protiv Zakona (rr. 13-14), Galion pak svojim nemiješanjem u optužbu pokazuje da Pavlovo poticanje ljudi na štovanje Boga protiv Zakona nije ni zločin (ἀδίκημα) ni nedjelo (ῥαδιούργημα). Pitanje koje se odatle nameće jest kako je Galion mogao znati da se radi o »o vašem«, tj. židovskom Zakonu, a ne o rimskom zakonu?

Slično kao i u Solunu (usp. Dj 17,6-7), optužba se izričito pozivala na rimske zakone: u Solunu na Klaudijeve odluke iz 41. g. posl. Kr., a u Korintu na odluku senata iz 35. g. posl. Kr.¹⁴ O čemu je riječ?

Klaudijeve odluke – Car Tiberije nije baš imao razumijevanja za strane kulture i istjerao je Židove iz Rima 19. g. posl. Kr.¹⁵ O tome piše Josip Flavije: »Ἦν ἀνὴρ Ἰουδαῖος φυγὰς μὲν τῆς αὐτοῦ κατηγορία τε παραβάσεων νόμων τινῶν καὶ δέει τιμωρίας τῆς ἐπ' αὐτοῖς πονηρὸς δὲ εἰς τὰ πάντα καὶ δὴ τότε ἐν τῇ Ῥώμῃ δαιτώμενος προσεποιεῖτο μὲν ἐξηγεῖσθαι σοφίαν νόμων τῶν Μωυσέως ⁸²προσποησάμενος δὲ τρεῖς ἄνδρας εἰς τὰ πάντα ὁμοιοτρόπους τούτοις ἐπιφοιτήσασαν Φουλβίαν τῶν ἐν ἀξιώματι γυναικῶν καὶ νομίμοις προσεληλυθυῖαν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς πείθουσι πορφύραν καὶ χρυσὸν εἰς τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερὸν διαπέμψασθαι καὶ λαβόντες ἐπὶ χρείας τοῖς ἰδίοις ἀναλώμασιν αὐτὰ ποιοῦνται ἐφ' ὅπερ καὶ τὸ πρῶτον ἢ αἰτήσις ἐπράσσετο ⁸³καὶ ὁ Τιβέριος ἀποσημαίνει γὰρ πρὸς αὐτὸν φίλος ὢν Σατορνῖνος τῆς Φουλβίας ἀνὴρ ἐπισκήψει τῆς γυναικὸς κελεύει πᾶν τὸ Ἰουδαϊκὸν τῆς Ῥώμης ἀπελθεῖν ⁸⁴οἱ δὲ ὕπατοι τετρακισχιλίους ἀνθρώπους ἐξ αὐτῶν στρατολογήσαντες ἔπεμψαν εἰς Σαρδῶ τὴν νῆσον πλείστους δὲ ἐκόλασαν μὴ θέλοντας στρατεύεσθαι διὰ φυλακὴν τῶν πατρίων νόμων καὶ οἱ μὲν

¹³ »Pobjegao sam u svoj Nomentan – što misliš? Grad? Pak groznica i to iznenadna; već mi bijaše zahvatila ruku. Liječnik kazivaše da su počeci budući da su pokrenute žile i nepouzidane i narušavaju prirodni ritam. Odmah sam tako zapovjedio da se pripravi vozilo; ustrajao sam da iziđem premda se moja Paulina opirala. Ono mi na ustima bijaše mogla gospodina Galiona koji, kad je počeo imati groznicu u Ahaji, odmah se popeo na lađu vičući da nije bolest tijela, nego mjesta.«

¹⁴ Usp. Marta SORDI, *I cristiani e l'impero romano*, Milano, 2004., 38.

¹⁵ Usp. Scott T. CARROLL, Tiberius (Emperor), u: *The Anchor Bible Dictionary*, VI, New York – London – Toronto, 1992., 550.

δη διὰ κακίαν τεσσάρων ἀνδρῶν ἠλαύνοντο τῆς πόλεως»¹⁶ (*Ant.* 18,81–84). O tome piše i Tacit u svojim »Analima« II,85,5: »actum et de sacris Aegyptiis Iudaicisque pellendis factumque patrum consultum ut quattuor milia libertini generis ea superstitione infecta quis idonea aetas in insulam Sardiniam veherentur, coercendis illic latrociniis et, si ob gravitatem caeli interissent, vile damnium; ceteri cederent Italia nisi certam ante diem profanos ritus exuissent«¹⁷. Kasnije im je Tiberije dopustio povratak jer su do 41. g. posl. Kr. Židovi u Rimu opet postali brojni.¹⁸

Klaudije je svojim stavom prema Židovima odavao veću upućenost u njihov status od Kaligule. Izdao je edikt kojim Židovima u Carstvu jamči prakticiranje njihove religije »bez zaprjeka« (*ἀνεπικωλύτως*).¹⁹ U Aleksandriji gdje je Kaligulina politika dovela do ozbiljnih nemira, edikt iz 41. g. posl. Kr. kori i grčke i židovske izgrednike, potičući prvospomenute da postupaju pažljivo sa Židovima.²⁰ Reakcija Grka u tom gradu vjerojatno je prikazana u dokumentima poznatim kao *Djela poganskih mučenika*, koja su, između ostaloga, pružala detalje suđenja grčkih nacionalnih vođa u Rimu prema kojima su oni bili jako proturimski rapoloženi i u isto vrijeme neprijateljski prema Židovima.²¹ Klaudije je, ipak, 49. g. posl. Kr. izagnao Židove iz Rima zbog izazivanja nemira na Krestov poticaj (impulsore Chresto; Svetonije, *Claud.* 25.4), gdje bi dovođenje u vezu s kršćanima (s Kristom) ipak bilo nejasno. Carev postupak potvrđuju i Dj 18,2 spominjući Akvilu i Priscilu, istjerane iz Rima, gdje u Korintu susreću Pavla.

¹⁶ »Bio je neki čovjek Židov, koji je bio doveden iz svoje vlastite zemlje zbog optužbe dignute protiv njega zbog prijestupa njihovih zakona i zbog straha da je zato bio pod kaznom; u svakom pogledu zao čovjek: on, živeći u Rimu, priznao je da podučava ljude u mudrosti Mojsijevih zakona. ⁸²On je uzeo još tri druga čovjeka, potpuno istog karaktera kao i on, da mu budu partneri. Ti su ljudi uvjerali Fulviju, ženu velikog ugleda, i onu koja je prihvatila židovsku religiju, da pošalje grimiz i zlato u jeruzalemski Hram; i, kad su oni to dobili, iskoristili su to za svoju vlastitu upotrebu i sami su potrošili novac, na čiji je račun to bilo da su oni isprva to tražili od nje. ⁸³Poslije toga je Tiberije, kojega je o toj stvari obavijestio Saturnin, Fulvijin muž, želio da se to istraži i naredio je da svi Židovi budu protjerani iz Rima; ⁸⁴u to su vrijeme konzuli sastavili popis vojnika od četiri tisuće ljudi i poslali ih na otok Sardiniju; ali kaznili su veći broj onih koji su nevoljko pristali biti vojnicima zbog čuvanja zakona svojih otaca. {d} Tako su ti Židovi bili prognani iz grada zbog zloće četvorice ljudi.«

¹⁷ »Raspravljalo se i o tome da se otjeraju kultovi egipatski i judejski. I senat donese odluku da se četiri tisuće ljudi, iz staleža slobodnjaka, okuženih tim praznovjermem i u pogodnoj dobi, prevezu na otok Sardiniju, da ondje suzbijaju razbojstva; a podlegnu li nezdravu podneblju, mala šteta. Ostali, ako se u određenom roku ne odreknu bezbožnog kulta, neka napuste Italiju.«

¹⁸ Usp. Marta SORDI, *I cristiani e l'impero romano*, 40.

¹⁹ Usp. Josip FLAVIJE, *Ant.* 19.290.

²⁰ Usp. Marta SORDI, *I cristiani e l'impero romano*, 40-41.

²¹ Usp. Brian W. JONES, Claudius (Emperor), u: *The Anchor Bible Dictionary*, I, New York – London – Toronto, 1992., 1054.

Senatus consultum iz 35. g. posl. Kr. – Zapadna kršćanska tradicija (usp. Tertulijan, *Apol.* V,2) tvrdi da je Tiberije primivši Pilatov izvještaj predložio senatu da se Krista prizna bogom, no dobivši odbijenicu kršćanski je kult za rimsku državu postao *superstitio illicita*.²² Car Tiberije ipak je stavio veto na optužbe protiv kršćana. Taj je njegov prijedlog bio političke naravi jer je Judeja od 6. g. posl. Kr. bila izravno pod rimskom upravom. Od tada su rimski upravitelji znali kako se treba ophoditi s »kršćanima«.

No u Pavlovu smo slučaju u Korintu i to pred rimskim prokonzulom Galionom. Zašto bi Galion zaštitio Pavla? Optužba bi bila da je Pavao kršio rimske zakone (*παρὰ τὸν νόμον*). Galion u tome vidi *ζήτημα περὶ νόμου τοῦ καθ' ὑμᾶς*. Dakle Galion vidi raspru o zakonu koji je »po« Židovima. On ne vidi povredu rimskoga zakona. Ako je štovanje mimo zakona, onda je nedopušteno. Žele li Židovi podsjetiti Galiona na *senatus consultum* iz 35. g. posl. Kr. prema kojemu je kršćanstvo *superstitio illicita*? Ili i oni sami misle na svoj Zakon? Budući da su došli pred rimskog prokonzula, očito misle da je Pavao povrijedio rimski zakon. No u isto vrijeme to je povreda i židovskog Zakona. Moguće je nekoliko rješenja: a) Galion vjerojatno nije pravio razliku između Židova i kršćana, b) vjerojatno onda nije ni postojao *senatus consultum* iz 35. g. posl. Kr., c) ako je za tu razliku znao, onda je ignorirao *senatus consultum* i d) Galionovo bi pozivanje na židovski Zakon bio dokaz da iako je znao za *senatus consultum*, nije htio kazniti Pavla.

2.2. Život prve kršćanske zajednice

2.2.1. Đakoni

Problem nebrige za helenističke udovice u svagdanjem služenju kod stolova (*ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ* = *διακονεῖν τραπέζαις*) Dvanaestorica rješavaju ustanovljenjem sedmorice (Dj 6,1-7). Oni trebaju preuzeti brigu nad tom službom (*ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης*). A Dvanaestorica se žele posvetiti molitvi i posluživanju Riječi (*τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου*). Oni su pružili pomoć helenističkim udovicama preko ustanove sedmorice da bi sami bili slobodni za drugu službu.

²² Usp. Marta SORDI, *I cristiani e l'impero romano*, 27-29.

2.2.1.1. Egzegeza: Dj 6,1-7

Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις πληθυνόντων τῶν μαθητῶν ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν. ²προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν εἶπαν· οὐκ ἀρεστόν ἐστιν ἡμᾶς καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις. ³ἐπισκέψασθε δέ, ἀδελφοί, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἑπτὰ, πλήρεις πνεύματος καὶ σοφίας, οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης, ⁴ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν. ⁵καὶ ἤρρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλῆθους καὶ ἐξελέξαντο Στέφανον, ἄνδρα πλήρης πίστεως καὶ πνεύματος ἁγίου, καὶ Φίλιππον καὶ Πρόχορον καὶ Νικάνορα καὶ Τίμωνα καὶ Παρμενᾶν καὶ Νικόλαον προσήλυτον Ἀντιοχέα, ⁶οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων, καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας. ⁷Καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἠὔξανεν καὶ ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ σφόδρα, πολὺς τε ὄχλος τῶν ἱερέων ὑπήκουον τῇ πίστει.

U one dane, kako se broj učenika množio, Helenisti stadoše mrmljati protiv Hebreja što se u svagdanjem služenju zanemaruju njihove udovice. ²Dvanaestorica nato sazvaše mnoštvo učenika i rekoše: »Nije pravo da mi napustimo riječ Božju kako bismo služili kod stolova. ³De pronađite, braćo, između sebe sedam muževa koji su osvjedočeni, puni Duha i mudrosti. Njih ćemo postaviti nad ovom službom, ⁴a mi ćemo biti postojani u molitvi i posluživanju Riječi.« ⁵Prijedlog se svidje svemu mnoštvu pa izabraše Stjepana, muža puna vjere i Duha Svetoga, zatim Filipa, Prohora, Nikanora, Timona, Parmenu te antihijskog pridošlicu Nikolu. ⁶Njih postave pred apostole, a oni pomolivši se, polože na njih ruke. ⁷I riječ je Božja rasla, uvelike se množio broj učenika u Jeruzalemu i veliko je mnoštvo svećenika prihvaćalo vjeru.

r. 1 – U jeruzalemskoj kršćanskoj zajednici uočavaju se dvije skupine: Helenisti i Hebreji. O kojim se to skupinama radi? Helenisti bi bili Židovi (?) koji govore samo grčki jezik, a Hebreji Židovi koji mogu govoriti grčki (Ἑλληνιστί: Dj 21,37), ali znaju i semitski jezik (vjerojatno aramejski; τῇ Ἑβραϊδὶ διαλέκτῳ: Dj 21,40; 22,2; 26,14). U svakom slučaju Helenisti su oni koji govore grčki bez obzira kojem narodu pripadaju (usp. Dj 9,29 i 11,20²³). Glavni problem za Heleniste predstavlja zanemarivanje njihovih udovica. Udovice su žena koje su zbog gubitka muževa osuđene na siromaštvo (usp. Lk 7,12; usp. također u

²³ Usp. Bruce M. METZGER, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, 340-342.

SZ: Pnz 14,29; 24,17; 26,12; Iz 1,23; 10,2; Jr 7,6; 22,3; Mal 3,5).²⁴ Te udovice zapostavljaju judeokršćani koji govore i aramejski jezik. Zapostavljanje se događa kod svakodnevne službe (ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ). Postoji u Djelima apostolskim: služba riječi (r. 4; možda i 12,25; 20,24; 21,19), apostolska služba Dvanaestorice (1,17.25), poslati braću na »službu« (= potporu; 11,29). U Lk 10,40 διακονία se odnosi na Martino posluživanje Isusa. Ovdje baš zbog toga smijemo misliti da su bile zapostavljene kod službe riječi, možda zbog neznanja jezika (?), ili im je izostala financijska potpora ili se misli na neki drugi oblik materijalne pomoći tim ženama. Ako se govori o svakodnevnoj službi, onda je vjerojatno riječ o nečemu baš svakodnevno potrebnom za njihov život (usp. Dj 4,35).

r. 2 – Dvanaestorica se samo ovdje u Djelima apostolskim spominju u tom broju, a znamo da je njima povjerena apostolska služba (usp. Dj 1,17.25). Sazivaju učenike da im priopće kako je bit njihova poslanja riječ Božja. Naime njihovo posluživanje kod stolova bilo bi moguće tek kad bi napustili (καταλείψαντας) riječ Božju. Na to nas upućuje i već spomenuti Martin slučaj u Lukinu evanđelju gdje nalazimo iste riječi ἐπιστᾶσα δὲ εἶπεν, κύριε, οὐ μέλει σοι ὅτι ἡ ἀδελφή μου μόνην με κατέλιπεν διακονεῖν (10,40). Marija je ostavila Martu da poslužuje gosta kako bi se posvetila slušanju Isusove riječi (ἤκουεν τὸν λόγον αὐτοῦ). Slično sada žele i Dvanaestorica, poput Marije, posvetiti se Božjoj riječi umjesto posluživati kod stolova jer je to »ἡ ἀγαθὴ μερίς« (dobar dio). S druge strane sad je očito da se svakodnevna služba odnosi na posluživanje kod stolova.

r. 3 – Zbog takva odabira Dvanaestorice, za posluživanje kod stolova trebaju se izabrati drugi. Dvanaestorica predlažu sedmoricu muževa koji su dobro osvjedočeni, puni Duha i mudrosti (usp. također r. 10; Lk 12,12; 21,15). Sedmorica moraju biti osvjedočeni, tj. provjereni, odnosno za njih moraju postojati svjedoci koji bi mogli potvrditi njihov dobar glas. Osvjedočeni su i Kornelije i Ananija (usp. Dj 10,22; 22,12). Zanimljivo je uočiti da taj dobar glas uživaju kod Židova. Kod optužbi protiv Stjepana vidimo da »nisu mogli odoljeti mudrosti i Duhu kojim je govorio« (r. 10). U takvim im trenucima Duh Sveti daje što će reći, odnosno sam im Gospodin Isus daje mudrost da se mogu oduprijeti progoniteljima (usp. Lk 12,12; 21,15). Takve onda žele postaviti u tu službu.

r. 4 – Dvanaestorica se žele posvetiti molitvi i službi Riječi. Najbliži tekst koji govori o molitvi Dvanaestorice jest onaj iz Dj 1,14 gdje bijahu jednodušno

²⁴ Usp. Joseph A. FITZMYER, *The Acts of the Apostels*, 345.

postojani u molitvi sa ženama, i Marijom, majkom Isusovom, i braćom njegovom. Postojanost u molitvi karakterizira prve kršćane (usp. Dj 2,42). No čini se da je postojanost u službi riječi tipična za Dvanaesticu. Zajednica moli u Dj 4,23-30, a rezultat je te molitve da se potrese mjesto gdje bijahu sabrani, i svi se napuniše Duha Svetoga te stanu navješćivati riječ Božju smjelo (usp. Dj 4,31). Molitva i navješćivanje riječi Božje usko su povezani.

r. 5 – U ovom retku doznajemo da je izbor izvršen prema prijedlogu Dvanaesticice i doznajemo imena tih poslužitelja kod stolova: Stjepan, Filip, Prohor, Nikanor, Timon, Parmen i Nikola. Iz kasnijih poglavlja Djela apostolskih dobro nam je poznato djelovanje Stjepanovo i Filipovo (usp. Dj 7-8). Ostala se imena više ne spominju. Zanimljivo je još Nikolino ime utoliko što se izričito samo o njemu naglašava da je »prozelit« i to iz Antiohije. Nikola iz Antiohije jest dakle kršćanin, koji je prije kao poganin bio prešao na židovstvo (usp. također Dj 2,11).

r. 6 – Apostoli su ovaj izbor potvrdili molitvom i polaganjem ruku. Ta se praksa vidi i u Dj 13,3 gdje su poslije posta i molitve Barnaba i Savao pripravljeni za djelo koje ih je odredio Duh Sveti. Slično se događa i kod postavljanja starješina u crkvama (usp. Dj 14,23). Barnaba i Pavao, i sami na takav način primivši poslanje, isto tako postavljaju u novoosnovanim zajednicama starješine. Pri čemu ne treba zaboraviti da su i oni apostoli (usp. Dj 14,4.14). Razlika je u tome što iza molitve i polaganja ruku kod Barnabe i Pavla stoji antiohijska zajednica, a kod sedmorice i starješina apostoli, bilo Dvanaesticica bilo Barnaba i Pavao. Dakle iza uspostave službe u zajednici stoje apostoli.

r. 7 – Riječ Božja se uvećavaše (usp. također Dj 12,24; 19,20) vjerojatno zahvaljujući službi Dvanaesticice, te kasnije Pavlovoj i Barnabinoj. Broj se učenika u Jeruzalemu umnažao (usp. također Dj 4,4). Iza toga brojčanog rasta stoji Gospodin Bog. Ali broj se povećavao i drugdje (usp. Dj 11,21; 16,5). Prelazio je kasnije granice Izraela i Palestine. Grad Jeruzalem uzet je u svom hebrejskom obliku (Ιερουσαλήμ/ירושלם)²⁵ da se podsjeti na njegovu povijesno-spasenjsku ulogu u Izraelu kao svetoga grada i mjesta gdje se nalazi Hram. Odmah doznajemo da vjeru prihvaćao i veliko mnoštvo svećenika. Inače su svećenici spomenuti zajedno s nadstojnikom Hrama i saducejima kao oni koji su bili uznemireni apostolskim poučavanjem naroda i naviještanjem Isusa koji je uskrsnuo od mrtvih pa su stoga naredili da ih se zatvori (usp. Dj 4,1-3). Tako da su očito sada prihvaćali vjeru u Isusa uskrsloga od mrtvih.

²⁵ Taj oblik dolazi 37 puta u Djelima apostolskim.

2.2.2. Udovice

Vjernica koja ima udovice, neka im pomaže (1 Tim 5,16). I neka se ne opterećuje Crkva oko pomoći tim udovicama o kojima treba brinuti žena vjernica, s nakanom da Crkva pomogne »pravim« udovicama. Crkva dakle ne pomaže svim udovicama, nego ima nakanu pomoći samo onima koje su »prave« (ὄντως) udovice. Očito da je skrb za udovice podijeljena između Crkve i žene vjernice koja ih ima u svojoj obitelji. O statusu udovica govori cijela perikopa 1 Tim 5,3-16.

2.2.2.1. Egzegeza: 1 Tim 5,3-16

Χήρας τίμα τὰς ὄντως χήρας. ⁴ εἰ δέ τις χήρα τέκνα ἢ ἔκγονα ἔχει, μανθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. ⁵ ἢ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη ἤλπικεν ἐπὶ θεὸν καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσιν καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ⁶ ἢ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκεν. ⁷ καὶ ταῦτα παράγγελλε, ἵνα ἀνεπίλημπτοι ᾧσιν. ⁸ εἰ δέ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων. ⁹ Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἐξήκοντα γεγονυῖα, ἐνὸς ἀνδρὸς γυνή, ¹⁰ ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἀγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν. ¹¹ νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ· ὅταν γὰρ καταστηνιάσωσιν τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν ¹² ἔχουσαι κρίμα ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. ¹³ ἅμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσιν περιορχόμεναι τὰς οἰκίας, οὐ μόνον δὲ ἀργαὶ ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περιέργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα. ¹⁴ Βούλομαι οὖν νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν δίδοναι τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορίας χάριν. ¹⁵ ἤδη γὰρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ σατανᾶ. ¹⁶ εἰ τις πιστὴ ἔχει χήρας, ἐπαρκείτω αὐταῖς καὶ μὴ βαρεῖσθω ἢ ἐκκλησία, ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκέση.

Udovice poštuj – one koje su zaista udovice. ⁴Ako li ipak koja udovica ima djece ili unuke, neka najprije oni znaju očitovati svoju pobožnost prema vlastitu domu i uzdarjem uzvraćati roditeljima jer to je ugodno Bogu. ⁵A ona koja je zaista udovica, posve sama, pouzdaje se u Boga, odana prošnjama i molitvama noć i dan; ⁶ona, naprotiv, koja provodi lagodan život, živa je već umrla. ⁷I to naglašuj da budu besprijekorne. ⁸Ako li se tkogod za svoje, navlastito za ukučane, ne stara, zanijekao je vjeru i gori je od nevjernika. ⁹U popis neka se unosi udovica ne mlađa od šezdeset godina, jednog muža žena, ¹⁰koja ima svjedo-

čanstvo dobrih djela: da je djecu odgojila, da je bila gostoljubiva, da je svetima noge prala, da je nevoljnima pomagala, da se svakom dobru djelu posvećivala.¹¹Mlađe pak udovice odbijaj jer kad ih požuda odvrati od Krista, hoće se udati,¹²pa zasluže osudu što su pogazile prvotnu vjernost.¹³A uz to se, obilazeći po kućama, nauče biti besposlene, i ne samo besposlene nego i brbljave i nametljive, govoreći što ne bi smjele.¹⁴Hoću dakle da se mlađe udaju, djecu rađaju, da budu kućevne te ne daju protivniku nikakva povoda za pogrdivanje.¹⁵Jer već su neke zastranile pošavši za Sotonom.¹⁶Ako koja vjernica ima udovica, neka im pomaže, a neka se ne opterećuje Crkva, da uzmogne pomoći onima koje su zaista udovice.

U ovoj perikopi koja govori o udovicama razlikujemo: prave udovice (r. 3), udovice o kojima brine obitelj (r. 4), prave udovice koje su same i mole (r. 5), udovice koje provode lagodan život (r. 6), udovice koji nisu mlađe od šezdeset godina (r. 9), udovice koje su mlađe (r. 11), udovice o kojima brine neka vjernica (r. 16) i »prave« udovice o kojima treba brinuti Crkva (r. 16). U ovom nabranju upada u oči kategorija pravih udovica (ὄντως χήρων). Prije svega Timotej ih treba poštovati i to je iskazano imperativom τίμα. Pod udovicama koje su zaista udovice misli se na one koje su posve same, pouzdaju se u Boga, odane prošnjama i molitvama noć i dan (usp. r. 5). Kategorija udovica koje su doista udovice ima pravo na pomoć Crkve (usp. r. 16).

U r. 4 čini se da autor razlikuje jednu drugu kategoriju udovica.²⁶ To su one koje imaju obitelj i u njoj žive te se ona o njima brine. I na to ih autor opominje u r. 8.²⁷ Također postoje i vjernice koje se brinu o udovicama (usp. r. 16).

Ima i udovica koje provode lagodan život (σπαταλώσα) i treba ih opominjati da se poprave (usp. rr. 6-7).

Postoji popis udovica starijih od šezdeset godina, uz još sljedeće uvjete: jednog je muža žena, ima svjedočanstvo dobrih djela, djecu je odgojila, bila je gostoljubiva, svetima je noge prala, nevoljnima je pomagala i posvećivala se svakom dobru djelu. Ovamo se ne ubrajaju mlađe od te dobi jer postoji opasnost da se kasnije hoće udati, a osim toga nauče biti besposlene obilazeći po kućama, i ne samo besposlene nego i brbljave i nametljive, govoreći što ne bi smjele (usp. rr. 11-13). Za njih je najbolje da se udaju i odgajaju djecu jer su već neke zastranile pošavši za Sotonom (usp. rr. 14-15). Postojanje popisa

²⁶ Usp. Settimio CIPRIANI, Matrimonio, u: *Nuovo dizionario di teologia biblica*, Cinisello Balsamo, 2001., 929.

²⁷ Usp. Manabu TSUJI, Zwischen Ideal und Realität: Zu den Witwen in 1 Tim 5,3-16, u: *New Testament Studies*, 47 (2001.) 1, 96-97.

upućuje na određeni stalež u Crkvi. Koja bi bila njegova funkcija ili dužnost? Na koje se udovice misli, da li na sve iznad šezdeset godina, koje su na neki način zbrinute, ili one nezbrinute, odnosno one prave (τὰς ὄντως χήρας) o kojima brigu preuzima Crkva? H. Kraft vidi samo nezbrinute udovice kao one kojima je dopuštena služba.²⁸ To bi bile zapravo one »prave« udovice. A njihova se dužnost prepoznaje u molitvi kao »jedinoj sigurnoj, gotovo službenoj funkciji udovica u zajednici«.²⁹ L. Oberlinner pridodaje i socijalne zadatke (usp. r. 10) jer karitativni naglasak proizlazi iz njihovog kršćanskog statusa, pri čemu je pravo na potporu spojeno s odgovarajućom obvezom.³⁰ Čini se da definicija prema kojoj se u popis uvrštavaju udovice vodi k smanjenju broja udovica (usp. rr. 9-10). Toj bi skupini pripadale udovice koje su zbog svoje starosti jedva u mogućnosti aktivno sudjelovati u životu zajednice.³¹ Ako se uzmu u obzir rr. 4-8., proizlazi slika udovice koju autor ove poslanice upotrebljava protiv *status quo* službe udovica. Riječ je o udovici koja nema obitelj koja bi ju materijalno podupirala, a u zajednici nije više aktivna. Budući da je sama i stara, zajednica treba preuzeti brigu o njoj jer joj ona može služiti samo svojom molitvom. A kad govori o mlađim udovicama (rr. 11-15), govori zapravo o mladim neudanim ženama koje želi isključiti iz službe udovica. M. Tsuji se pita zašto su one uopće pribrojene tom krugu udovica i pokušava dati odgovor.³² Riječ χήρα ne označava samo ženu kojoj je umro muž nego se odnosi općenito na ženu bez muža, tj. i na neudanu ženu. O nji-ma se eventualno treba skrbiti privatno neka ženska osoba iz zajednice (usp. r. 16). One su isključene jer su se povodile za pogrješnim učenjem. Možda je riječ o nekom asketskom učenju koje im je branilo udaju (usp. 1 Tim 4,3), pa su se one na taj način opravdavale.

²⁸ Usp. Heinrich KRAFT, χήρα, u: *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, III, Stuttgart – Berlin – Köln, 1992., 1118.

²⁹ Usp. Norbert BROX, *Die Pastoralbriefe*, Regensburg, ⁵1989., 189. Alfons WEISER, Die Rolle der Frau in der urchristlichen Mission, u: *Die Frau im Urchristentum*, Freiburg – Basel – Wien, 1989., 169.

³⁰ Usp. Lorenz OBERLINNER, *Der erste Timotheusbrief*, Freiburg – Basel – Wien, 2002., 221.233-236.244-245.

³¹ Usp. Manabu TSUJI, *Zwischen Ideal und Realität*, 100.

³² Usp. *Isto*, 102.

Zaključak

Načelo supsidijarnosti dolazi do izražaja u Isusovu govoru o Crkvi kao zajednici u kojoj ima grješnika. Upravo tu mogućnost sukoba među članovima Crkve Matej želi otkloniti intervencijom zajednice, ukoliko nije uspio na »nižoj« razini, tj. između braće. Pravorijek kojim se brat poistovjećuje s poganihom znači isključenje iz zajednice. A usporedba s carinikom pokazuje da brat, uvrjeditelj, iako isključen, ima priliku vratiti se jer to želi sam Isus (usp. Mt 18,10-14).

Načelo supsidijarnosti važno je i kad govorimo o kršćanstvu *ad extra* čime se pokazuje odnos političke zajednice unutar koje se ono pojavilo, tj. Rimskog Carstva prema njemu. Pavao je proširio kršćanstvo izvan židovstva. Autor Djela apostolskih u korintskom slučaju Galionovim pozivanjem na židovski Zakon dokazuje da je on znao za *senatus consultum* iz 35. g. posl. Kr., ali da ga nije htio primijeniti.

Supsidijarnost unutar kršćanske zajednice možemo vidjeti na primjeru brige za kršćanske udovice. Dvanaestorica u tu službu uvode sedmoricu dobro osvjedočenih muževa, punih Duha i mudrosti (usp. Dj 6,1-7).

1 Tim 5,4–8 daje idealnu sliku udovice koju autor ove poslanice upotrebljava protiv *statusa quo* službe udovica. Riječ je o udovici koja nema obitelj koja bi je materijalno podupirala, a u zajednici nije više aktivna. Zato zajednica treba preuzeti brigu o njoj jer joj ona može služiti samo svojom molitvom. A kad govori o mlađim udovicama (rr. 11-15), govori zapravo o mladim neudanim ženama koje želi isključiti iz reda službe udovica. O njima se eventualno treba skrbiti privatno neka ženska osoba iz zajednice (usp. r. 16).

Načelo supsidijarnosti, na temelju prostudiranih tekstova, izgleda ovako: *ad extra*: odnos Rimskog Carstva i kršćanstva i *ad intra*: Isus – Crkva: sukob među članovima, služba sedmorice – služba udovica.

Iako je Rimsko Carstvo imalo negativan stav prema kršćanstvu, ipak je u praksi pokazalo toleranciju prema njegovu širenju. Prema autoru Djela apostolskih to je idealno rješenje. Po Mateju se problema u Crkvi rješavaju tako da se u slučaju izbijanja unutarnjih sukoba pozove na Isusov autoritet. Idealno je i rješenje službe sedmorice kojim Djela apostolska pokazuju brigu prve Crkve za udovice. Problem službe udovica autor Prve Timotejeve također želi riješiti vraćanjem tom idealu.

Summary

THE PRINCIPLE OF SUBSIDIARITY IN THE NEW TESTAMENT

Mario CIFRAK

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
mario.cifrak@ofm.hr

*The subsidiarity speech in the New Testament builds on the reality of the community established by Christ – on the Church. In this context we think of the requirements set by subsidiarity principles, i.e. on the subsidy offered by the community to an individual or by a 'higher' society to a 'lower' society. The Jesus' Discourse on the Church warns us of the conflict among brothers, where finally, after a failed settlement between two brothers and a later involvement of another one or two witnesses, the community intervened (see Mt 18:15-18). The Roman empire is a social and historical framework for the spread of Christianity. Paul is a very good example of evangelization. Namely, here we are given the opportunity to track down the relationship between the official Roman rule and the Christianity when Paul appeared in Corinth before Gallio, charged by Jews (see Acts 18:12-17). By freeing Paul from charges, the Rome displays its tolerance, most probably thanks to the institution of *senatus consultum* from 35 A.D. Yet, the life of Christians is full of differences and tensions caused by such problems. In the very beginning, already, the problem connected to the care of the Hellenistic widows is tackled (see Acts 6:1-7), and the issue is handled again by Paul in 1 Tm 5:3-16. The solution lies in the institution of the Seven who should take care of the widows (see Acts 6:3). In accordance with the Epistle, the care of the 'true' widow should be taken by the Church, whereas the care of other sorts of 'widows' should be taken by some woman from the community.*

Key words: *subsidiarity, New Testament, the Church, Jesus, Roman rule, the Seven, widows.*